https://doi.org/10.59295/stctce2025.II.11 CZU: 342.849.13:004(478):341.217(4)

PROVOCĂRILE ȘI RISCURILE VOTULUI ELECTRONIC ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ[9]

CHALLENGES AND RISKS OF ELECTRONIC VOTING IN THE CONTEXT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION

Rodica NICHITA,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-0623-557,
e-mail: r.nichita2012@yandex.com

Abstract: *Electronic voting is a topic of great interest in the context of advanced information technologies that are transforming electoral and democratic processes globally. From the election of a national president to local elections, the digitalization of voting promises greater accessibility, transparency, and efficiency. However, the adoption of electronic voting also raises significant challenges related to security, data protection, and the integrity of the electoral process. In this article, we will explore the implementation of electronic voting both in the Republic of Moldova and in the European Union, analyzing both the achievements and the difficulties encountered in this process. Electronic voting refers to the use of information technologies to allow citizens to participate in the electoral process, either via the internet or through specially designed electronic terminals. This may include internet voting, electronic voting terminals, or other technological solutions. The implementation of electronic voting ensures improved accessibility for all citizens, as well as a reduction in costs associated with traditional voting processes. Additionally, it offers faster processing of results and encourages increased citizen participation in electoral processes.*

Keywords: *European Union, electronic voting, electronic voting system, postal voting, electoral system, personal data security, confidentiality of electronic voting.*

[9] A se vedea ziarul „Îndreptarea" din 22 decembrie 1922, p. 2 . O bună parte din raportul prezentat la congres a fost reprodus de autor în lucrarea sa memorialistică, C. Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. 1919-1924*. Argetoianu a publicat apoi într-o broșură raportul prezentat la congresul partidului (C. Argetoianu, *Problema constituțională*, București, 1922).

Procesul electoral este esențial pentru funcționarea unei democrații sănătoase. Democrația marchează emanciparea poporului, devenirea lui ca subiect al guvernării, iar această emancipare presupune puterea de autodeterminare a fiecărei persoane – deci înzestrarea acesteia cu drepturi ce-i sunt inerente ca om și cetățean prin recunoașterea dreptului de a alege și de a fi ales, garantarea drepturilor electorale, ca cele mai importante drepturi politice. Constituția Republicii Moldova în art.2, al.1 prevede „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție", coroborat cu art.38,al.1 „Voința poporului constituie baza puterii de stat....", [1] declară poporul drept deținător al suveranității naționale, iar voința poporului este baza puterii de stat exprimată prin alegeri oneste, ce au loc periodic, prin sufragiu universal, egal și prin vot secret. Cetățenii exercită suveranitatea prin intermediul dreptului lor la vot,ei fiind titularii drepturilor electorale. In baza principiului suveranității naționale rezultă că toți cetățenii sunt chemați in mod egal sa exercite aceste drepturi. Drepturile electorale sunt drepturi politice fundamentale ale cetățenilor prin care aceștia exercită puterea de stat - dreptul de a alege, dreptul de a fi ales și dreptul de revocare [2]. Drepturile electorale fac parte din drepturile cetățenești fundamentale, fiind grupate în categoria drepturilor exclusiv politice. În conformitate cu Codul electoral, prin drept electoral subînțelegem, dreptul constituțional al cetățeanului de a alege și de a fi ales, și de a-și exprima prin vot atitudinea privind cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu și/sau in probleme locale de interes deosebit [3].

Astăzi, după mai mult de 21 de secole , omenirea continuă să folosească buletine de vot pe hârtie, chiar dacă o mare parte din transferul de date mondial este digital , volumul de date crește in fiecare zi și fiecare om de pe această planetă are posibilitatea ipotetică de a se conecta și de a face schimb de date instantaneu prin internet cu orice alta persoană sau instituție. Omenirea trece acum printr-o metamorfoză, în care distanța nu mai joacă un rol decisiv, iar datele sunt partajate într-o fracțiune de secundă. Migrația pe termen scurt și cea permanentă sunt procese obișnuite in lumea globalizată, iar tehnologiile moderne de comunicare conectează oamenii cu propria lor țară și cu instituțiile care o reprezintă in mod mult mai simplu, mai ieftin și mai rapid decât anterior. Oamenii nu mai depind foarte mult de locurile lor de reședință și solicită din ce in ce mai multe servicii publice deschise și transparente. Dreptul de vot este unul dintre aceste servicii.

În fiecare națiune democratică procesul electoral reprezintă pilonul principal al guvernării, garantând că fiecare cetățean are dreptul și responsabilitatea de a-și exprima opinia prin vot, ceea ce contribuie la consolidarea unui guvern responsabil. Vorbind despre alegerile parlamentare și prezidențiale din Republica Moldova (2020-2021), drepturile electorale ale mai multor alegători din diasporă au fost limitate din cauza distanțelor mari până la secția de votare; costurilor mari de deplasare; numărul mic de secții de votare; capacitățile umane, financiare și tehnice limitate pentru organizarea alegerilor; și procedurilor birocratice sau restricțiilor de participare. Zeci de mii de oameni au așteptat ore întregi în fața secțiilor de votare, fără să reușească să voteze. Conform studiului IMAS,63 la sută din membrii diasporei originare din Republica Moldova susțin introducerea votului electronic. [4] Din aceste motive, adoptarea votului online răspunde nevoilor lumii democratice moderne și este un imperativ al secolului XXI.

Tehnologiile moderne au transformat diverse aspecte ale societății, inclusiv modul în care se desfășoară procesele electorale. Introducerea votului electronic reprezintă o inovație ce are potențialul de a eficientiza și moderniza alegerile, oferind cetățenilor o modalitate mai rapidă și mai convenabilă de a-și exprima votul. Cu toate acestea, această schimbare aduce și provocări considerabile, cum ar fi asigurarea securității cibernetice, protejarea confidențialității datelor și garantarea accesibilității pentru toți cetățenii, indiferent de nivelul lor de competență tehnologică. În plus, este esențial să se mențină transparența și încrederea publicului în integritatea procesului electoral, pentru a evita orice suspiciuni de fraudă sau manipulare.

Votul electronic este o metodă modernă de exprimare a votului în cadrul unui proces electoral, care utilizează tehnologii digitale și electronice pentru a înregistra, procesa și număra voturile. Acesta poate înlocui parțial sau complet metodele tradiționale de vot pe hârtie și poate fi implementat sub mai multe forme, în funcție de infrastructură și necesități sau posibilități. Vom evidenția următoarele tipuri de vot:

Vot electronic la urne (e-voting) – alegătorii își exprimă votul prin intermediul dispozitivelor electronice, cum ar fi terminalele de vot amplasate în secțiile de votare. Aceste ter minale pot înregistra voturile direct în format digital.

Vot online (internet voting) – alegătorii votează de la distanță, utilizând un dispozitiv conectat la internet, cum ar fi un computer, tabletă sau telefon mobil. Este utilizat în special pentru a facilita participarea celor care nu se pot deplasa la secțiile de votare.

Vot prin scanare optică – alegătorii completează un buletin de vot pe hârtie care este apoi scanat și procesat electronic pentru a contabiliza voturile.

Avantajele votului electronic:

Creșterea accesibilității – alegătorii din diaspora sau din zone îndepărtate pot participa fără a fi nevoiți să se deplaseze la secțiile de votare. Cetățenii aflați în străinătate sau în zone greu accesibile pot participa la vot fără a fi necesar să se prezinte fizic la secțiile de votare. Facilitează votarea pentru persoanele cu dizabilități sau mobilitate redusă, oferind opțiuni adaptate nevoilor lor.

Rapiditate în procesare – Numărarea voturilor este aproape instantanee, reducând timpul necesar pentru anunțarea rezultatelor. Eliminarea procesului manual de numărare minimizează riscul de erori umane. Înlocuirea procesului manual de numărare cu soluții automate contribuie la reducerea riscului de apariție a erorilor cauzate de factori umani, cum ar fi oboseala, neatenția sau interpretările greșite. Această schimbare nu doar că asigură o mai mare precizie în centralizarea rezultatelor, dar și accelerează întregul proces, oferind rezultate mai rapide și mai sigure. De asemenea, se elimină vulnerabilitatea asociată cu verificările manuale multiple, sporind încrederea în corectitudinea rezultatelor.

Convenienţă pentru alegători – Posibilitatea de a vota online sau prin terminale electronice permite o experiență simplificată și mai comodă. Alegătorii pot vota la orice oră în intervalul de deschidere a platformei, fără restricții legate de locație. Alegătorii au libertatea de a-și exercita dreptul de vot la orice moment pe durata programului platformei, indiferent de locația în care se află.

Costuri reduse pe termen lung – scad și se reduc cheltuielile pentru imprimarea și transportul buletinelor de vot fizice. Necesită mai puțini funcționari electorali pentru administrarea procesului.

Reducerea fraudelor tradiționale – tehnologiile moderne pot preveni votul multiplu sau utilizarea documentelor false. Sistemele de autentificare electronică, cum ar fi semnăturile digitale sau autentificarea biometrică, asigură validarea identității alegătorilor.

Îmbunătățirea participării electorale – metoda este atractivă pentru generațiile tinere, familiarizate cu tehnologia. Aceasta reprezintă o opțiune foarte atractivă pentru tineretul din zilele noastre, care este deja familiarizat cu utilizarea tehnologiei în viața de zi cu zi. Generațiile tinere au crescut într-un mediu digital, fiind obișnuite cu dispozitivele și aplicațiile moderne, și adoptă unele soluții inovative și eficiente, cum ar fi aceasta. Alegătorii care nu pot ajunge fizic la urne au o șansă mai mare de a participa.

Impact ecologic redus – eliminarea hârtiei din proces contribuie la protejarea mediului, reducând deșeurile și consumul de resurse naturale.

Flexibilitate și adaptabilitate – votul electronic poate integra mai ușor opțiuni pentru limbi multiple sau pentru alegeri cu mai multe niveluri de complexitate. Ajustările sau actualizările sistemului sunt realizate mai eficient decât în cazul proceselor tradiționale.

Dezavantajele votului electronic

Risc de securitate cibernetică – sistemele electronice pot fi vulnerabile la atacuri informatice, cum ar fi hacking-ul sau manipularea rezultatelor. Necesită măsuri complexe de protecție, cum ar fi criptarea datelor și testări regulate de securitate, ceea ce implică costuri suplimentare.

Lipsa de transparență și încredere – Alegătorii pot percepe procesul ca fiind opac neclar, deoarece algoritmii și tehnologiile utilizate nu sunt ușor de înțeles pentru toți nu sunt clar percepute de toată lumea. Este dificil pentru publicul larg să verifice autenticitatea și corectitudinea rezultatelor.

Dependența de infrastructura tehnologică – în zonele cu acces limitat la internet sau electricitate, utilizarea votului electronic poate fi dificilă sau imposibilă. Erorile tehnice, cum ar fi căderile de server sau defecțiunile hardware, pot compromite procesul electoral.

Excluderea anumitor categorii de alegători – Persoanele mai în vârstă în etate sau cele care nu sunt familiarizate cu tehnologia pot întâmpina dificultăți în utilizarea sistemelor electronice. Accesul limitat la dispozitive electronice în anumite comunități poate crea inegalități, iar restricțiile în privința accesului la dispozitive electronice în anumite comunități pot genera disparități.

Costuri inițiale ridicate – implementarea votului electronic presupune investiții semnificative în dezvoltarea și achiziția sistemelor, infrastructurii și instruirea personalului. Cheltuielile de mentenanță și actualizare pot fi, de asemenea, considerabile.

Posibile încălcări ale confidențialității – alegătorii pot fi preocupați de posibilitatea ca voturile lor să fie urmărite sau legate de identitatea lor, afectând principiul secretului votului. Sistemele necorespunzătoare pot expune datele personale ale alegătorilor la breșe de securitate.

Posibilitatea de manipulare – persoanele sau grupurile care controlează tehnologia pot influența rezultatele prin programe malițioase sau modificări neautorizate. Lipsa unei urme fizice (precum buletinele de vot) poate face dificilă verificarea rezultatelor în caz de contestații.

Rezistență din partea publicului – mulți alegători pot prefera metodele tradiționale din cauza familiarității și percepției de siguranță mai ridicată. / Alegătorii sunt mai predispuși să recurgă la metoda clasică de vot pe hârtie, datorită senzației de siguranță și familiaritate. Lipsa educației digitale poate reduce participarea la alegeri în cazul implementării exclusive a votului electronic.

Votul electronic este utilizat în diferite tari din întreaga lume,printre care pot fi enumerate:

1. **Vot electronic la urne (e-voting)** – acest sistem utilizează dispozitive electronice amplasate în secțiile de votare pentru a înregistra voturile.
   - **Brazilia:** Folosește urne electronice la scară națională încă din 2000. Acesta este unul dintre cele mai avansate și bine implementate sisteme de vot electronic la urne din lume.
   - **India:** Utilizează urne electronice (EVM – Electronic Voting Machines) pentru toate alegerile. Sistemul este simplu și robust, fiind implementat în zone cu resurse limitate.
   - **Statele Unite:** Unele state folosesc urne electronice, însă există diferențe semnificative între state. De exemplu, unele state utilizează dispozitive electronice de înregistrare directă (DRE) cu sau fără buletin de verificare pe hârtie, în timp ce altele au renunțat complet la urnele electronice din motive de securitate.
2. **Vot online (internet voting)** – permite cetățenilor să voteze de la distanță prin intermediul internetului.
   - **Estonia:** Este pionierul votului online la nivel mondial. Din 2005, cetățenii pot vota prin internet utilizând o semnătură digitală și un ID electronic.
   - **Elveția:** A experimentat votul online pentru cetățenii din diaspora în mai multe cantoane. Implementarea completă este încă în faza de testare.
   - **Canada:** Unele provincii, precum Ontario, utilizează votul online la nivel local, dar nu la nivel federal.
   - **Norvegia:** A testat votul online în câteva rânduri, însă implementarea la scară largă este oprită din cauza îngrijorărilor privind securitatea.
3. **Scanare optică a buletinelor de vot** – buletinele de vot completate manual sunt scanate electronic pentru numărarea automată.
   Buletinele de vot completate manual sunt scanate electronic pentru numărarea automată.
   - **Statele Unite:** Sistemele de scanare optică sunt frecvent utilizate la alegerile federale și locale.

- **Canada:** Scanarea optică este utilizată pe scară largă pentru a facilita numărarea rapidă a voturilor.
- **Suedia:** Folosește un sistem similar pentru a accelera procesul de numărare a voturilor.

4. **Vot electronic pentru diaspora** – unele tari implementează soluții electronice pentru a facilita votul cetățenilor din afara granițelor.
   - **Franța:** Franța a experimentat votul online pentru diaspora, dar sistemul a fost suspendat din 2017 din cauza preocupărilor legate de securitate.
   - **Australia:** Australia utilizează iVote pentru cetățenii din zone izolate și cu dizabilități, dar nu este folosit pentru toți alegătorii aflați peste hotare. Majoritatea acestora votează prin corespondență sau la misiuni diplomatice.
5. **Sisteme hibride** – combina metodele electronice cu verificarea manuala pentru mai multă transparență.
   - **Germania:** A testat votul electronic, dar utilizarea sa a fost suspendată după o decizie a Curții Constituționale din 2009 care a impus cerințe stricte de transparență.
   - **Olanda:** A folosit urne electronice până în 2007, dar le-a retras din cauza preocupărilor legate de securitate.

Unele state membre ale UE sunt mai reticente în privința implementării votului electronic datorită preocupărilor legate de securitate și de riscurile de fraudă. În plus, diversitatea reglementărilor naționale și diferitele standarde de securitate fac dificilă crearea unui sistem uniform la nivel european. Uniunea Europeană a încurajat statele membre să colaboreze pentru a crea standarde comune și soluții de securitate pentru votul electronic, dar progresul este lent din cauza diferențelor legislative și de infrastructură.

Putem observa că toți înțeleg că votul electronic reprezintă viitorul electoral și depun eforturi considerabile pentru a implementa și securiza acest sistem de votare. Cu toate acestea, la momentul actual, încă nu există resurse suficiente pentru a asigura securitatea și implementarea completă a acestui sistem. Un impediment semnificativ în introducerea acestor sisteme electronice este, de asemenea, lipsa unei educații adecvate a alegătorilor cu privire la utilizarea acestor tehnologii. Fără o educare corespunzătoare, gradul de încredere al publicului în votul electronic rămâne scăzut, ceea ce poate duce la reticență și scepticism.

Pentru a depăși aceste provocări, este esențial ca autoritățile să investească în programe de educare și informare a cetățenilor, explicandu-le beneficiile și funcționarea votului electronic. De asemenea, trebuie să se aloce resurse

suplimentare pentru dezvoltarea și implementarea unor măsuri de securitate cibernetică robuste, care să protejeze integritatea și confidențialitatea voturilor. Numai prin abordarea acestor aspecte critice, votul electronic poate deveni o metodă de votare sigură, eficientă și de încredere, contribuind astfel la modernizarea proceselor electorale și la consolidarea democrației.

Pentru Republica Moldova crearea unor sisteme de vot electronic este o provocare pe care aceasta urmează să o rezolve. Subiectul votului electronic a fost discutat intens în ultimii ani însă implementarea sa rămâne în stadiu incipient. Acum recent, in 2024 Comisia Electorală Centrală a propus introducerea votului online/prin internet, ca alternativă pentru cetățenii din diasporă care nu pot ajunge la secțiile de votare în ziua alegerilor. Un capitol cu privire la sistemul de e-votare ar urma să fie inclus în noul Cod Electoral. Dar la momentul actual este necesar ca Republica Moldova să lucreze mult pentru implementarea unui asemenea program, este nevoie să ia măsuri stricte de securitate cibernetică pentru a securiza acest proces și de a lucra cu populația pentru a mări gradul de încredere față de aceste sisteme. Totuși pași importanți spre acest sistem s-au făcut la alegerile prezidențiale din 2024 unde pentru prima dată s-a introdus votul prin corespondență implementat parțial în 6 țări:/ SUA, Canada, Norvegia, Suedia, Islanda și Finlanda. Această metodă a oferit o alternativă de vot pentru cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot aflați în străinătate în baza Legii privind implementarea parțială a votului prin corespondență din 26.04,2024 [5]. Prin noțiunea de vot prin corespondență, înțelegem conform legii sus menționate, acea metodă alternativă de exercitare a dreptului de vot in străinătate cu utilizarea serviciilor poștale/de curierat. Alegătorul urmează să fie înregistrat prealabil in lista electorală, iar expedierea buletinelor de vot pentru votarea prin corespondență începe cel târziu cu 20 de zile înaintea alegerilor. Recepționarea plicurilor exterioare de către birourile electorale ale secțiilor de votare pentru votul prin corespondență se finalizează cu 3 zile înainte de ziua alegerilor. Implementarea votului prin corespondență reprezintă o treaptă importantă ce ne-a apropiat semnificativ de sistemele de vot electronic. Prin introducerea acestei metode, cetățenii din Republica Moldova cu drept de vot din străinătate au avut la dispoziție o alternativă eficientă. Implementarea votului prin corespondență reprezintă un pas important către modernizarea procesului electoral și apropierea de tehnologiile de vot electronic.

Votul electronic reprezintă viitorul electoral pentru toate țările, reprezintă o direcție de dezvoltare esențială pentru viitorul proceselor electorale la nivel global și această metodă de vot este dictată de tendințele de dezvoltare tehnologică. Cu toate că se fac pași nu doar înainte spre implementarea acestor sisteme de vot, dar și înapoi de către unele țări, totuși acestea reprezintă viitorul.

Este nevoie de a lucra cu populația pentru a îmbunătăți percepția sistemelor de vot electronic, de a crește nivelul de securitate a acestor sisteme și de a le implementa gradual. Implementarea graduală ar permite înțelegerea și familiarizarea treptată a utilizatorilor. Votul electronic ar permite facilitarea procesului de vot, ar oferi un grad ridicat de accesibilitate cetățenilor din diasporă sau cu posibilități limitate la vot, ar facilita procesul de numărare și ar exclude eroarea umană.

Totuși votul electronic ar trebui să fie o metodă alternativă de vot treptat, schimbându-se cu locul cu votul clasic, dar votul clasic mereu ar trebui să rămână ca opțiune pentru a nu încălca dreptul la vot persoanelor care din diferite motive nu pot utiliza votul electronic. Într-o societate modernă, votul electronic ar trebui să fie implementat treptat ca o metodă alternativă de vot, oferind cetățenilor o opțiune suplimentară pentru a-și exprima preferințele electorale. Această tranziție ar trebui să fie realizată cu atenție, asigurându-se că votul clasic rămâne întotdeauna disponibil pentru a proteja dreptul la vot al persoanelor care, din diverse motive, nu pot utiliza votul electronic. Este esențial să se mențină un echilibru între inovație și accesibilitate, astfel încât toți cetățenii să poată participa în mod egal la procesul democratic. În plus, măsurile de securitate cibernetică și protecția datelor trebuie să fie prioritare pentru a garanta integritatea și confidențialitatea votului electronic, consolidând astfel încrederea publicului în acest nou sistem.

Votul prin internet nu mai este doar o alternativă a votului tradițional sau prin corespondență dar poate deveni o realitate a unei societăți dominate de soluții tehnologice și de necesitățile timpurilor noastre, în care milioane de cetățeni și membri ai diasporei sunt limitați în a călători sau chiar a se deplasa la secțiile de vot pentru a-și exercita dreptul la vot. Implementarea votului prin internet comportă, desigur, o serie de provocări de ordin politic, social, financiar sau tehnologic dar toate acestea provocări pot fi soluționate dacă există suficientă voință voință politică, cooperare dintre instituțiile publice, private și cetățeni.

Sistemele de vot prin internet sunt credibile și funcționează doar dacă există sisteme, atât din punct de vedere decizional, cât și tehnologic. O societate dezvoltată din punct de vedere digital și care folosește pe larg alte soluții de guvernare electronică va accepta mai ușor și implementarea votului online.

Totuși, principalul promotor și totodată, principala barieră în implementarea votului prin internet este prezența sau lipsa voinței politice, prin asumarea sau neasumarea responsabilității și implementării acestui proces complex. Deseori politicienii însă, găsesc o serie de argumente pentru a nu începe un proces de dezbatere largă și cum ar fi soluționate aceste provocări, chiar dacă

există suficientă expertiză și bune practici în domeniu. Spre exemplu, argumentul că voturile pot influențate sau chiar cumpărate, chiar dacă sistemele de vot prin internet pot fi setate pentru votări multiple și doar ultima votare să rămână valabilă. Mai mult, votul tradițional în secția de vot în ziua alegerilor va anula toate voturile online anterioare. Un alt exemplu este argumentul imposibilității verificării votului după exprimarea votului online. În Estonia deja există posibilitatea verificării votului prin intermediul unui cod QR. Din momentul implementării primului vot online în anul 2005 niciun vot online nu a fost compromis ce probează siguranța acestor sisteme, iar cu timpul sistemele de securitate online devin gradual mult mai complexe și sigure.

Un element important este dezvoltarea aptitudinilor digitale în rândul cetățenilor prin diverse programe și plasarea educației digitale drept prioritate primordială pentru sistemul educațional de toate nivelele. Entitățile ce planifică și implementează procesele de transformare digitală și implicit votarea online, trebuie să fi deschise pentru discutarea potențialelor provocări și probleme, societatea având acest drept. Doar astfel pot fi construite sisteme de vot online credibile și care au potențialul de a fi utilizate pe larg. Niciodată nu va exista un sistem de vot online perfect, așa cum nu există și un vot perfect tradițional sau prin corespondență însă aplicând principiile enumerate, fiecare scrutin electoral va oferi lecții și remedii pentru îmbunătățirea lui ulterioară.

Votarea prin internet trebuie să rămână o opțiune de vot, de rând cu cele tradiționale, iar cetățenii să aibă posibilitatea de a alege cea mai convenabilă modalitate de a-și exprima voturile. O metamorfoză foarte rapidă de la votul tradițional la cel online, fără a lua în considerare eventualele riscuri, poate fi periculoasă, contraproductivă și poate compromite definitiv idea implementării votului online în viitor. În contrast, este recomandată implementarea graduală, începând cu alegeri de importanță mai mică, referendumuri locale sau consultări astfel încât cetățenii să poată înțelege bine funcționalitatea și beneficiile acestei opțiuni de vot. Nu este necesară copierea integrală a unei soluții. Pot fi împrumutate diverse elemente ale diverselor sisteme existente și racordate la opțiunile optime necesare unui sau altui stat.

Înțelegerea, dezvoltarea și implementarea acestei opțiuni va lua timp, resurse și mult efort din partea tuturor membrilor societății, va fi necesară crearea de coaliții largi dintre actorii politici, societatea civilă, mediul academic, comunități și cetățeni. Dar suntem siguri că orice stat democratic, mai devreme sau mai târziu, va alege și această opțiune de vot pentru organizarea scrutinelor electorale și cu cât mai devreme acest proces va fi pornit, cu atât mai rapid va fi construit un sistem fiabil, eficient și sigur, care să aducă beneficii enorme tuturor.

• Referințe bibliografice:

[1] Constituția Republicii Moldova, adoptată pe 29 iulie 1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 1/1994. Disponibil: https://www.presedinte.md/rom/constitution

[2] Tămaș S., Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică, Casa de cultură și presă „Șansa", București 1996.

[3] Codul Electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 21.10.2022. Publicat în Monitorul Oficial nr. 346-350/25.11.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132384&lang=ro

[4] *Barometrul Diasporei*. Studiu realizat de IMAS. Chișinău, 2021. Disponibil: https://diaspora.md/wp-content/uploads/2021/12/Barometrul-Diasporei-2021.pdf

[5] *Legea Republicii Moldova nr. 109 privind implementarea parțială a votului prin corespondență* din 26.04.2024. Publicată în Monitorul Oficial nr. 158-163/03.05.2024. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139876&lang=ro